

การพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์
SMART CITY: THE CREATIVE URBAN AND RURAL
DEVELOPMENT OF BURIRAM PROVINCE

¹พระวิชาญ มวลทอง, ²พระครูปริยัติปัญญาโสภณและ ³พระสุเทิด ที่ปังโก

¹ Pravichan Muanthong, ²Phrakrupariyatpanyasophon,
and ³Phrasuterd Teepangkaro

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹ekmcukk@gmail.com

Received September 10,2020; Revised November 2, 2020; Accepted December 25,2020

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องสมาร์ตซิตี : การพัฒนาเมือง และชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์ การวิจัยเชิงการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development) คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้องตลอดทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) คือการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบกระบวนการการพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์จะเห็นได้ว่าเป็นเมืองกีฬาและเมืองวัฒนธรรมหอมโบราณโดยสโมสรบุรีรัมย์ ยูไนเต็ดมีบทบาททางการเมืองคือสโมสรฟุตบอล บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด ได้สร้างความนิยมแก่ชาวบุรีรัมย์แต่ยังต้องพึ่งพาทุนจากนักการเมือง แต่ความสำเร็จจากสนามแข่งรถและฟุตบอลทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและเป็นที่มาของบุรีรัมย์โมเดล 2) พัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์การพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์พัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์การพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์โดยใช้อัตลักษณ์”อันเป็น”รากเหง้า”ทางวัฒนธรรมและความเป็นท้องถิ่นนิยมทำให้เกิดการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ 3) เสนอรูปแบบการพัฒนาเมืองและชนบทของจังหวัดบุรีรัมย์อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

นอกจากเรื่องการนำกีฬามาพัฒนาจังหวัดบุรีรัมย์แล้วบุรีรัมย์ยังสามารถใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์ตั้งแต่การแต่งกาย, ภาษา, อาหาร, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, สถาปัตยกรรม, การละเล่น ศิลปะ ดนตรี, ความเชื่อ ค่านิยม และประเพณี ซึ่งถือเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว จนทำให้บุรีรัมย์ตอนนี้จากที่เป็น “เมืองผ่าน” กลายเป็น “เมืองพัก (เมืองท่องเที่ยว)”

คำสำคัญ : การพัฒนาเมือง และชนบท, สร้างสรรค์, จังหวัดบุรีรัมย์

Abstract

The research titled Smart City: The Creative Urban and Rural Development of Buriram Province was a research and development i.e. qualitative research including documentary research for processing knowledge by studying the related principles and thoughts through examining related scriptures, documents and researched works. This also included gathering information from workshop that was in-depth interviews. The results of research found as follows. 1) In the process model of the creative urban and rural development of Buriram province, it was found that it was a sport city and a city of ancient Khmer culture according that Buriram United Football Club played a political role in building popularity among Buriram people. However, it still depended on the support of politicians. Nevertheless, the success of car racing tracks and football arena led the economic development as the source of Buriram Model. 2) In the area of creative urban and rural development of Buriram province, local identity was used as cultural roots. Localism also helped creative development. 3) In presentation of creative and sustainable urban and rural development, in addition to bringing sports as a means for developing Buriram province, identities in various areas of the province could also be utilized including dressing, languages, foods, local wisdom, architectures, plays, arts, music, beliefs, values and traditions. All of these components were cultural capitals that could be utilized in promoting tourism that helped changing Buriram from a passing city to be a staying city (tourist city).

Keywords: Urban and Rural Development, Creative, Buriram Province

บทนำ

การวางและออกแบบผังเมืองต้องมีหลักเกณฑ์ แนวคิดที่สอดคล้องเหมาะสมกับ ศักยภาพและบทบาทของเมืองหรือพื้นที่นั้นๆ อีกทั้งยังต้องตอบสนองต่อนโยบายของรัฐ การผังเมืองจึงจะทำหน้าที่แสดงบทบาทชี้แนะทิศทางการพัฒนาพื้นที่ได้อย่างชัดเจน และช่วยแก้ไขปัญหาพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม เพราะเมืองไม่เคยหยุดนิ่งอยู่กับที่และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและกระแสโลกาภิวัตน์หลักเกณฑ์และแนวคิดในการพัฒนาเมืองย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามความก้าวหน้าและกระแสต่างๆที่เกิดขึ้น ศักยภาพและบทบาทของเมืองแต่ละเมืองจึงสามารถวิเคราะห์ได้หลากหลายมิติ หากไม่มีการกำหนดประเภทและบทบาทหน้าที่ของเมืองอย่างชัดเจน การพัฒนาเมืองจะเป็นไปอย่างไร้ทิศทาง เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสและความต้องการที่หลากหลายโดยไม่เป็นเอกภาพ สูญเสียโอกาสในการพัฒนา และการอนุรักษ์พื้นที่ที่ควรจะต้องดำเนินการไม่บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ ดังนั้น การศึกษาทำความเข้าใจ และการจัดประเภทเมืองตามบทบาท องค์ประกอบ และลักษณะของเมือง และคัดเลือกหลักทฤษฎีการพัฒนาเมืองที่เหมาะสมและประสบความสำเร็จ ปัจจัยชี้วัดเกณฑ์องค์ประกอบ และปัจจัยเสริมต่างๆ ที่สามารถประยุกต์ใช้กับการวางผังเมืองในพื้นที่ต่างๆของต่างประเทศ จะทำให้การพัฒนาเมืองเป็นไปอย่างเหมาะสม สามารถนำสู่การวางผังที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย และนำสู่การประยุกต์ใช้ได้จริงในอนาคต โดยเฉพาะเมืองที่มีลักษณะเฉพาะ มีความสำคัญเป็นกลไกที่จะขับเคลื่อนต่อการพัฒนาของประเทศ ได้แก่ เมืองท่องเที่ยวด่านนันทนาการและบันเทิง เมืองอุตสาหกรรม เมืองศูนย์กลางราชการ เมืองการศึกษา และเมืองศูนย์กลางคมนาคมขนส่งทางน้ำและโลจิสติกส์ จำเป็นต้องมีแนวทางการพัฒนาในอนาคตอย่างเหมาะสมและยั่งยืนเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรมและรองรับการพัฒนาของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ (เจ-ดี, 2016)

ประเทศไทย ได้รับแนวคิดเมืองน่าอยู่มาดำเนินการเพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของคนในเมืองในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ภายใต้มุมมองด้านสาธารณสุข โดยกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้รับการสนับสนุนจากองค์การอนามัยโลกให้ดำเนินโครงการเมืองน่าอยู่ในรูปแบบทดลองในพื้นที่ 5 แห่ง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร เทศบาล เมืองนครราชสีมา เทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เทศบาลเมืองยะลาและเทศบาลเมืองพะเยา โดยมุ่งให้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้บริหารสูงสุดในการราชการส่วนภูมิภาคเป็นผู้นำในการสร้างเครือข่ายการพัฒนาร่วมกับชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งแต่ละเมืองก็จะมีวิธีการปฏิบัติต่างกันไป นับเป็นขั้นเริ่มแรกของการเรียนรู้ที่ได้นำเอาแนวคิดและแนวทางเมืองน่าอยู่ขององค์การอนามัยโลกมาประยุกต์ใช้จริง ซึ่งก็ต้องสร้างความเข้าใจไปพร้อมกับการลงมือปฏิบัติเพื่อเรียนรู้ที่จะปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทของแต่ละ

ละเมือง การพัฒนาเมืองน่าอยู่ถือเป็นหนึ่งในกระบวนการในการบริหารการพัฒนาประเทศให้พัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

โครงการเมืองน่าอยู่ สะท้อนให้เห็นว่าลักษณะสำคัญของเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่นั้น จะถูกผสมผสานอยู่ใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านกายภาพ และด้านการบริหารจัดการ ในปัจจุบันกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นพื้นที่ศูนย์กลางความเจริญที่มีความคับคั่งและแออัดจากการลงทุนจากอุตสาหกรรมในด้านต่างๆ ทั้งในด้านการเงิน การธนาคาร การโรงแรม ศูนย์การค้า และธุรกิจด้านการบริการ เป็นต้น รวมทั้งปัจจุบันประเทศไทยมีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นรวมทั้งต้องการกระจายความเจริญสู่ท้องถิ่นด้วยเช่นกัน รัฐบาลจึงมีการกำหนดนโยบายส่งเสริมการลงทุน เพื่อให้การประกอบการอุตสาหกรรมกระจายไปสู่พื้นที่อื่นๆ ในทุกภาคของประเทศไทยเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวชายแดน รวมทั้งโครงการความร่วมมือต่างๆ ระหว่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านอย่างกัมพูชา เป็นต้นซึ่งได้รับความสนใจจากนักลงทุนจำนวนมาก และเมื่อพิจารณาถึงจังหวัดที่มีพื้นที่ติดชายแดน เช่น จังหวัดบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ประกอบด้วย จังหวัดสระแก้ว บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสุรินทร์ ดังนั้น การที่จะพัฒนาความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจให้ควบคู่กับการพัฒนาประเทศด้านอื่นๆ การนำรูปแบบเมืองน่าอยู่มาดำเนินการในการพัฒนาเมือง และชนบทอย่างสร้างสรรค์ในพื้นที่จังหวัดดังกล่าวถือเป็นแนวทางที่ดีในการพัฒนาในทุกๆ ด้านอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง สมาร์ทซิตี้ : การพัฒนาเมือง และชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์ ในด้านการพัฒนาพื้นที่สีเขียว ด้วยระบบ Internet of Things (IoT) คือเทคโนโลยีล้ำสมัย เพื่อเสนอรูปแบบเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชนบทของจังหวัดบุรีรัมย์อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน ซึ่งผลของการศึกษาที่ได้จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายของการบริหารการพัฒนาเมืองน่าอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการการพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์การพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาเมืองและชนบทของจังหวัดบุรีรัมย์อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development) คือ ประกอบด้วย

1. รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษานวนคิด หลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ การสัมภาษณ์สิ่งที่ต้องการ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของกลุ่มชุมชนต่างๆที่อยู่ในเคียงบริเวณอำเภอเมืองบุรีรัมย์และอำเภอประโคนชัยและส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าเป็นการเก็บข้อมูลเชิงภาคสนาม และการพัฒนาพื้นที่สีเขียว โดยทำอาศัยชุดกิจกรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพ กล่าวคือ

1) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ในการศึกษาข้อมูลทางเอกสารจะกระทำก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนาม และในขณะระหว่างเก็บข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลที่ทำการศึกษาได้แก่ เอกสารงานวิจัยต่างๆจากห้องสมุด ข้อมูลจากหน่วยงานราชการและแหล่งข้อมูลอื่นๆ

2) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ข้อมูลเชิงกายภาพใช้วิธีสังเกตการณ์ โดยใช้แบบสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานและสภาพแวดล้อมทั่วไป และแบบสังเกตการณ์ชนิดมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในกรณีที่เข้าไปร่วมในกิจกรรมของชุมชน ในการเก็บข้อมูลตามสภาพความเป็นจริงของแต่ละสถานการณ์ และใช้แบบสนทนากลุ่ม (Focused Group) ในการหาข้อสรุปหรือแนวทางการปฏิบัติร่วมกันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

3) ชุดกิจกรรมพัฒนาพื้นที่สีเขียว

ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเพื่อศึกษาและพัฒนาพื้นที่สีเขียวของอำเภอเมืองบุรีรัมย์และอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือดังนี้

(1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นเมืองที่ได้รับการพัฒนาแล้ว โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ในการศึกษาข้อมูลทางเอกสารจะกระทำก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนาม และในขณะระหว่างเก็บข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลที่ทำการศึกษาได้แก่ เอกสารงานวิจัยต่างๆจากห้องสมุด ข้อมูลจากหน่วยงานราชการ และแหล่งข้อมูลอื่นๆ

(2) กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา กำหนดโครงสร้างของแบบสอบถาม ที่ จะใช้ในการศึกษา และเสนออาจารย์ที่ปรึกษา

(3) ดำเนินการสร้างแบบสอบถามตามกรอบโครงสร้างของแบบสอบถามที่ กำหนดไว้ ตรวจสอบความตรง (Validity) การใช้ภาษา (Wording) และด้านอื่นๆ โดย ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน

(4) การตรวจสอบความตรง (Validity) ของแบบ สอบถามโดยนำ แบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน

(5) ตรวจสอบความเที่ยงเชิงเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำแบบ สัมภาษณ์ที่มีความตรงและปรับปรุงแก้ไขเป็นปรนัยตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ เสนอแนะไว้

(6) นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วไปเก็บรวบรวม ข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องสมาร์ทซิตี : การพัฒนาเมือง และชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัด บุรีรัมย์สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. ศึกษารูปแบบกระบวนการการพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัด บุรีรัมย์ รูปแบบกระบวนการการพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์จะ เห็นได้ว่าเป็นเมืองกีฬาและเมืองวัฒนธรรมขอมโบราณโดยสโมสรบุรีรัมย์ ยูไนเต็ดมีบทบาท ทางการเมืองคือสโมสรฟุตบอล บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด ได้สร้างความนิยมแก่ชาวบุรีรัมย์แต่ยังต้อง พึ่งพาทุนจากนักการเมือง และยังเป็นช่องทางในการระดมฐานสนับสนุนจากประชาชน และเป็นเครื่องมือเสริมภาพลักษณ์เชิงบวกได้ ส่วนอีกข้อที่เป็นความเฉพาะตัวของนักการเมือง คือ ผู้ซึ่งชอบบอลส่วนใหญ่เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งหน้าใหม่และมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง ก่อน หน้านี้ในจังหวัดบุรีรัมย์ก็มีคนไม่ชอบนายเนวิน ชิดชอบ อยู่มาก เพราะเรื่องการเมือง แต่นับ แต่เข้ามาทำเรื่องกีฬา คนที่ชอบคุณนายเนวิน ชิดชอบ ก็มีมากขึ้น เพราะนำความเจริญมา ให้กับจังหวัด ส่งผลให้เศรษฐกิจในจังหวัดบุรีรัมย์ดูคึกคักขึ้นมา แม้ว่าในสมัยก่อนบุรีรัมย์จะเป็นแค่ทางผ่านของการเดินทางในดินแดนอีสานใต้ และมีแหล่งท่องเที่ยว เพียงเขาพนมรุ้งที่ เป็นจุดดึงดูด แต่ปัจจุบันบุรีรัมย์กลายเป็นเมืองท่องเที่ยวชม มีรีสอร์ทที่พิกัดขึ้นใหม่ มากมายในราคาที่ไม่แพง การเดินทางที่สะดวกทั้งการขับรถไปเอง รถทัวร์โดยสาร และ เครื่องบิน ที่เพิ่มเที่ยวบินมากขึ้น หากใครเคยไปบุรีรัมย์เมื่อสมัยยังไม่มีสนามบอล และนำมา เทียบกับสมัยนี้คงต้องบอกว่าเจริญผิดหูผิดตาจริงๆ นอกจากนี้ ที่ดินในจังหวัดบุรีรัมย์ย่านตัว เมืองและอำเภอใกล้เคียงจากที่ราคาเคยซ็อกกันได้ไร้ไม่ก็แสน ปัจจุบันราคาสูงเกิน 2 ล้านไป

แล้วในบางพื้นที่ แม้ว่าความเจริญจะมาเยือนแต่ที่นี้ก็คงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาหารและที่พัก ราคาถูกหากเทียบกับจังหวัดท่องเที่ยวอื่น ๆ แม้ว่าตอนนี้จะเห็นความสำเร็จจากสนามแข่งรถ และฟุตบอล แต่เชื่อว่าในอนาคตบุรีรัมย์จะกลายเป็นจังหวัดที่เป็นแหล่งรวมด้านกีฬาอีกด้วย ซึ่งแน่นอนว่าเม็ดเงินจากนักท่องเที่ยว และนักลงทุนจะหลั่งไหลเข้าไปยังจังหวัดบุรีรัมย์มากขึ้น ซึ่งแม้ว่าในทางการเมืองชื่อของ เนวิน ชิดชอบ จะไม่สวยหรูนักแต่ในด้าน ธุรกิจกีฬา เขาคือบุคคลที่ประสบความสำเร็จในอันดับต้นๆของธุรกิจแวนนี้ และแนวความคิด บุรีรัมย์โมเดล ยังต่อยอดให้ผู้ที่มิเงินทุนในจังหวัดอื่นๆ ได้ทำตาม อย่างเช่น สนามแข่งรถ Diamond Hill ที่จังหวัด จ.หนองบัวลำภู นั้นคาดว่าน่าจะเปิดภายในสิ้นปีนี้ มีการคาดการณ์ว่าจะมีนักแข่งรถ และมีรายการแข่งขันใหญ่ๆ ไปแข่งที่สนามแห่งนี้และแน่นอน จ.หนองบัวลำภู จะต้องคึกคักขึ้นอีกมากเลยทีเดียว และอาจจะมีอีกหลายๆ แห่งที่อาจจะใช้กีฬาเป็นตัวนำธุรกิจเหมือน บุรีรัมย์โมเดล

2. ศึกษาพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์การพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์พัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์การพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์โดยใช้อัตลักษณ์” อันเป็น “รากเหง้า” ทางวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิตและจิตใต้สำนึกของคนในท้องถิ่นนั่นเอง ซึ่งสามารถนำมาเป็นเงื่อนไขในการพัฒนาได้ เช่น ผ้าป่าข้าวช่วยชาวบ้านได้ หรือ วัฒนธรรมไทยกบงานพัฒนาชนบท ซึ่งเน้นถึงประโยชน์ของการนำเอาวัฒนธรรมของชาวบ้านมาใช้ในงานพัฒนา รวมทั้ง การที่แต่ละท้องถิ่นได้ร้อยเรียงวัฒนธรรมของตนเองออกมาในรูปของ “สินค้าหรือผลิตภัณฑ์” ที่เป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของตนเอง แล้วนำเสนอต่อตลาดทั้งในในระดับชุมชน ระดับประเทศ หรือ ในระดับระหว่างประเทศ จนกระทั่งมีชื่อเสียงในที่สุดจกกันทั่วไป เป็นต้น สโมสรบุรีรัมย์ยูไนเต็ดมีการนำความเชื่อในคาถาอาคมและผีบรรพบุรุษมาใช้โดยเริ่มจากการไหว้ศาลที่แคมป์ฝึกซ้อมช่วงเช้าแล้วนำพวงมาลัย ดอกไม้ธูปเทียน ก่อนทำการแข่งขันซึ่งปัจจัยที่มีผลกระทบต่อขวัญในการปฏิบัติงานย่อมเกี่ยวข้องกับสภาพการทำงานหน้าที่การงานการมีหลักประกันหรือความมั่นคงในชีวิตสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศและมีส่วนร่วม เสริมสร้างความสามัคคีอย่างดีส่งผลให้นักเตะเกิดขวัญที่ดีในการปฏิบัติงานเกิดจากการที่ผู้อื่นสร้างให้และเกิดจากความรู้สึกภายในจิตใจของเราเองซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้นักเตะมุ่งมั่นในเกมการแข่งขันและประสบความสำเร็จในที่สุด ซึ่งวิธีการนี้ผู้เขียนมองว่าสโมสรบุรีรัมย์ยูไนเต็ดทำออกมาแล้วเราทำให้รู้ว่าเห็นได้ถึงความเป็นท้องถิ่นนิยมหรือ “จงภูมิใจในบ้านเกิด” ทำให้เกิดความสมัครใจหรือจิตอาสาที่จะช่วยพัฒนาท้องถิ่นของเราให้ดีขึ้นโดยไม่ต้องมีใครมาบังคับ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของบุรีรัมย์ นายเนวินได้กำชับว่าเป็นนักเตะบุรีรัมย์ต้องไม่ใช่เทพ เป็นคนธรรมดา ซึ่งตัวนายเนวินเองก็ปฏิบัติแบบนี้เช่นกัน บุคลิกแบบนี้ทำให้กลมกลืนและ แทรกซึมแทรกแซงเปลี่ยนแปลงความคิดของชาวบ้านได้ โดยทำให้คนบุรีรัมย์เข้าใจว่ากีฬาเป็นเรื่องที่ตีตากมาย ถ้าอยู่ในกติการ่วมกันจะเอาไปใช้ในทางไหนในการดำเนินชีวิตก็ได้ บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด โตในท้องถิ่นและ

เป็นของชนในท้องถิ่นส่งผลให้ชาวบุรีรัมย์เป็นแฟนของสโมสรบุรีรัมย์ยูไนเต็ด ทุกคนมาเชียร์ทุกคนใส่เสื้อฟ้าของทีมสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด เข้าไปเชียร์บอลเป็นการขายสินค้าไปอย่างปริยาย ประกอบกับประธานสโมสร นายเนวิน ชิดชอบ ได้ทำให้แฟนฟุตบอล ในบุรีรัมย์ส่วนใหญ่เชื่อมั่นว่าได้หลุดจากวงจรโครงการเมือง ในวงการฟุตบอลของบุรีรัมย์เอกชนเดินนำรัฐบาล เอกชนสามารถสร้างความสำเร็จได้ชัดเจน ด้านความสำเร็จ กีฬาฟุตบอลเป็นกีฬาที่มีความนิยมสูงสุดของประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากเยาวชนและประชาชนทั่วไปนิยมที่จะจับกลุ่มเล่นฟุตบอลในท้องถิ่นต่าง ๆ มากมาย อีกทั้งการถ่ายทอดฟุตบอลจากต่างประเทศ ก็อยู่ในความสนใจของผู้คนมากมาย ทุกเพศ ทุกวัย เป็นการสร้างค่านิยมทางทัศนคติ เป็นแนวความคิดที่มีความสำคัญมากแนวหนึ่งในทางการส่งเสริมกีฬาและเป็นการสื่อสารทำความเข้าใจกันระหว่างคนในจังหวัดและท้ายที่สุดเพื่อ การพัฒนาท้องถิ่น สิ่งที่สโมสรบุรีรัมย์ยูไนเต็ดทำออกมาแล้วทำให้รู้ว่าเห็นได้ถึงความเป็นท้องถิ่นนิยมหรือ “จงภูมิใจในบ้านเกิด” ทำให้เกิดความสมัครใจหรือจิตอาสาที่จะช่วยพัฒนาท้องถิ่นของให้ดีขึ้นโดยที่ไม่ต้องมีใครมาบังคับนี่คือการนำหลักวัฒนธรรมกีฬาฟุตบอลบนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมของจังหวัดบุรีรัมย์ที่ได้ผลอย่างแท้จริง

3. เสนอรูปแบบการพัฒนาเมืองและชนบทของจังหวัดบุรีรัมย์อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน รูปแบบการพัฒนาเมืองและชนบทของจังหวัดบุรีรัมย์อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนจะเห็นได้ว่าสโมสรบุรีรัมย์ ยูไนเต็ดมีบทบาททางการเมืองคือสโมสรฟุตบอล บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด ได้สร้างความนิยมแก่ชาวบุรีรัมย์แต่ยังต้องพึ่งพาทุนจากนักการเมือง และยังเป็นช่องทางในการระดมฐานสนับสนุนจากประชาชน และเป็นเครื่องมือเสริมภาพลักษณ์เชิงบวกได้ ส่วนอีกข้อที่เป็นความเฉพาะตัวของนักการเมือง คือผู้ชื่นชอบบอลส่วนใหญ่เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งหน้าใหม่และมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง ก่อนหน้านั้นในจังหวัดบุรีรัมย์ก็มีคนไม่ชอบนายเนวิน ชิดชอบ อยู่มาก เพราะเรื่องการเมือง แต่นับแต่เข้ามาทำเรื่องกีฬา คนที่ชื่นชอบนายเนวิน ชิดชอบ ก็มีมากขึ้น เพราะนำความเจริญมาให้กับจังหวัด ส่งผลให้เศรษฐกิจในจังหวัดบุรีรัมย์ดูคึกคักขึ้นมา แม้ว่าในสมัยก่อนบุรีรัมย์จะเป็นแค่ทางผ่านของการเดินทางในดินแดนอีสานใต้และมีแหล่งท่องเที่ยว เพียงเขาพนมรุ้งที่เป็นจุดดึงดูด แต่ปัจจุบันบุรีรัมย์กลายเป็นเมืองต้องเที่ยวชม มีรีสอร์ตที่พักเกิดขึ้นใหม่มากมายในราคาที่ไม่แพง การเดินทางที่สะดวกทั้งการขับรถไปเอง รถทัวร์โดยสาร และเครื่องบิน ที่เพิ่มเที่ยวบินมากขึ้น หากใครเคยไปบุรีรัมย์เมื่อสมัยยังไม่มีสนามบิน และนำมาเทียบกับสมัยนี้คงต้องบอกว่าเจริญผิดหูผิดตาจริงๆ นอกจากนี้ ที่ดินในจังหวัดบุรีรัมย์ย่านตัวเมืองและอำเภอใกล้เคียงจากที่ราคาเคยซื้อกันได้ไร่ไม่กี่แสน ปัจจุบันราคาสูงเกิน 2 ล้านบาทไปแล้วในบางพื้นที่ แม้ว่าความเจริญจะมาเยือนแต่ที่นี้ก็คงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาหารและที่พักราคาถูกหากเทียบกับจังหวัดท่องเที่ยวอื่น ๆ แม้ว่าตอนนี้จะเห็นความสำเร็จจากสนามแข่งรถ และฟุตบอล แต่เชื่อว่าในอนาคตบุรีรัมย์จะ

กลายเป็นจังหวัดที่เป็นแหล่งรวมด้านกีฬาอีกด้วย ซึ่งแน่นอนว่าเม็ดเงินจากนักท่องเที่ยว และนักลงทุนจะหลั่งไหลเข้าไปยังจังหวัดบุรีรัมย์มากขึ้น

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องสมาร์ตซิตี : การพัฒนาเมือง และชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์มีประเด็นอภิปรายผลดังนี้

1. รูปแบบกระบวนการการพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์ จะเห็นได้ว่าเป็นเมืองกีฬาและเมืองวัฒนธรรมขอมโบราณโดยสโมสรบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด มีบทบาททางการเมืองคือสโมสรฟุตบอล บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด ได้สร้างความนิยมแก่ชาวบุรีรัมย์ แต่ยังคงพึ่งพาทุนจากนักการเมือง และยังเป็นช่องทางในการระดมฐานสนับสนุนจากประชาชน และเป็นเครื่องมือเสริมภาพลักษณ์เชิงบวกได้ ส่วนอีกข้อที่เป็นความเฉพาะตัวของนักการเมือง คือผู้ขึ้นขอบอลส่วนใหญ่เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งหน้าใหม่และมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง ก่อนหน้านี้ในจังหวัดบุรีรัมย์ก็มีคนไม่ชอบนายเนวิน ชิดชอบ อยู่มาก เพราะเรื่องการเมือง แต่นับแต่เข้ามาทำเรื่องกีฬา คนที่ชอบคุณนายเนวิน ชิดชอบ ก็มีมากขึ้น เพราะนำความเจริญมาให้กับจังหวัด ส่งผลให้เศรษฐกิจในจังหวัดบุรีรัมย์ดูคึกคักขึ้นมา แม้ว่าในสมัยก่อนบุรีรัมย์จะเป็นแค่ทางผ่านของการเดินทางในดินแดนอีสานใต้ และมีแหล่งท่องเที่ยวเพียงเขาพนมรุ้งที่เป็นจุดดึงดูด แต่ปัจจุบันบุรีรัมย์กลายเป็นเมืองต้องเที่ยวชม มีรีสอร์ทที่พักเกิดขึ้นใหม่มากมายในราคาที่ไม่แพง การเดินทางที่สะดวกทั้งการขับรถไปเอง รถทัวร์โดยสาร และเครื่องบิน ที่เพิ่มเที่ยวบินมากขึ้น หากใครเคยไปบุรีรัมย์เมื่อสมัยยังไม่มีสนามบอล และนำมาเทียบกับสมัยนี้คงต้องบอกว่าเจริญผิดหูผิดตาจริงๆ นอกจากนี้ ที่ดินในจังหวัดบุรีรัมย์ย่านตัวเมืองและอำเภอใกล้เคียงจากที่ราคาเคยซื้อกันได้ไม่กี่แสน ปัจจุบันราคาสูงเกิน 2 ล้านไปแล้วในบางพื้นที่ แม้ว่าความเจริญจะมาเยือนแต่ที่นี้ก็คงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาหารและที่พักราคาถูกหากเทียบกับจังหวัดท่องเที่ยวอื่นๆ แม้ว่าตอนนี้จะเห็นความสำเร็จจากสนามแข่งรถ และฟุตบอล แต่เชื่อว่าในอนาคตบุรีรัมย์จะกลายเป็นจังหวัดที่เป็นแหล่งรวมด้านกีฬาอีกด้วย ซึ่งแน่นอนว่าเม็ดเงินจากนักท่องเที่ยว และนักลงทุนจะหลั่งไหลเข้าไปยังจังหวัดบุรีรัมย์มากขึ้น ซึ่งแม้ว่าในทางการเมืองชื่อของเนวิน ชิดชอบ จะไม่สวยหรูนักแต่ในด้าน ธุรกิจกีฬา เขาคือบุคคลที่ประสบความสำเร็จในอันดับต้นๆ ของธุรกิจแนวนี้ และแนวความคิด บุรีรัมย์โมเดล ยังต่อยอดให้ผู้ที่มิเงินทุนในจังหวัดอื่นๆ ได้ทำตาม อย่างเช่นสนามแข่งรถ Diamond Hill ที่จังหวัด จ.หนองบัวลำภู นั้นคาดว่าน่าจะเปิดภายในสิ้นปีนี้ มีการคาดการณ์ว่าจะมีนักแข่งรถ และ มีรายการแข่งขันใหญ่ๆ ไปแข่งที่สนามแห่งนี้และแน่นอน จ.หนองบัวลำภู จะต้องคึกคักขึ้นอีกมากเลยทีเดียว และอาจจะมียี่ห้อหลายๆ แห่งที่อาจจะใช้กีฬาเป็นตัวนำธุรกิจเหมือนบุรีรัมย์โมเดลสอดคล้องกับฟินิจ ลากธนานนท์ (ฟินิจ ลากธนา

นนท์, 2532:14-17) ให้ความหมายของการพัฒนาชนบทว่าหมายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงระบบและโครงสร้างต่างๆ ในชุมชนชนบท ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม เพื่อให้ วิถีชีวิตของคนในชนบทเปลี่ยนไปสู่สภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การพัฒนาชนบทมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการ มีผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของชุมชน และการพัฒนาชนบทมีเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้วิถีชีวิตของคนในชนบท เปลี่ยนไปสู่สภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นนอกจากนั้น พินิจ ลากธนานนท์ ยังกล่าวต่อไปว่า การพัฒนาชนบท เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพึ่งตนเอง การตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของชาวชนบท และการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของพวกเขา และกนิษฐา นิทัศพัฒนา กล่าวว่า มิติที่ต้องพิจารณาในการพัฒนาเมืองน่าอยู่ เพื่อให้ประชาชนที่อยู่อาศัยในเมืองนั้นมีสุขภาพที่ดี ได้แก่ มิติทางด้านกายภาพ (physical) มิติทางด้านจิตใจ(mental) มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม (environment) มิติทางด้านสังคม (social) ทั้งนี้ การมีสุขภาพดีของประชาชนจะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยความร่วมมือร่วมแรงกันของทุกฝ่าย ทั้งจากภาครัฐบาล เอกชนและชุมชนผู้เป็นเจ้าของเมืองที่อยู่อาศัยเอง ในการปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เหมาะสม ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนในชุมชนนั้น (กนิษฐา นิทัศพัฒนา, 2540)

2. พัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์การพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์พัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์การพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์โดยใช้อัตลักษณ์” อันเป็น “รากเหง้า” ทางวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิตและจิตใจดีสำนึกของคนในท้องถิ่นนั่นเอง ซึ่งสามารถนำมาเป็นเงื่อนไขในการพัฒนาได้ เช่น ผ้าป่าข้าวช่วยชาวบ้านได้ หรือ วัฒนธรรมไทยกับงานพัฒนาชนบท ซึ่งเน้นถึงประโยชน์ของการนำเอาวัฒนธรรมของชาวบ้านมาใช้ในงานพัฒนา รวมทั้ง การที่แต่ละท้องถิ่นได้ร้อยเรียงวัฒนธรรมของตนเองออกมาในรูปของ “สินค้าหรือผลิตภัณฑ์” ที่เป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของตนเอง แล้วนำเสนอต่อตลาดทั้งในระดับชุมชน ระดับประเทศ หรือ ในระดับระหว่างประเทศ จนกระทั่งมีชื่อเสียงในที่รู้จักกันทั่วไป เป็นต้น สโมสรบุรีรัมย์ยูไนเต็ดมีการนำความเชื่อในคาถาอาคมและผีบรรพบุรุษมาใช้โดยเริ่มจากการไหว้ศาลที่แคมป์ฝึกซ้อมช่วงเช้าแล้วนำพวงมาลัย ดอกไม้ธูปเทียน ก่อนทำการแข่งขันซึ่งปัจจัยที่มีผลกระทบต่อขวัญในการปฏิบัติงานย่อมเกี่ยวข้องกับสภาพการทำงานหน้าทีการงานการมีหลักประกันหรือความมั่นคงในชีวิตสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศและมีส่วนร่วม เสริมสร้างความสามัคคีอย่างดีส่งผลให้นักเตะเกิดขวัญที่ดีในการปฏิบัติงานเกิดจากการที่ผู้อื่นสร้างให้และเกิดจากความรู้สึกภายในจิตใจของเราเองซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้นักเตะมุ่งมั่นในเกมการแข่งขันและประสบความสำเร็จในที่สุด ซึ่งวิธีการนี้ผู้เขียนมองว่าสโมสรบุรีรัมย์ยูไนเต็ดทำออกมาแล้วเราทำให้รู้ว่าเห็นได้ถึงความเป็นท้องถิ่นนิยมหรือ “จงภูมิใจในบ้านเกิด” ทำให้เกิดความสมัครใจหรือจิตอาสาที่จะ

ช่วยพัฒนาท้องถิ่นของเราให้ดีขึ้นโดยไม่ต้องมีใครมาบังคับ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของบุรีรัมย์ นายเนวินได้กำชับว่าเป็นนักเตะบุรีรัมย์ต้องไม่ใช่เทพ เป็นคนธรรมดา ซึ่งตัวนายเนวินเองก็ปฏิบัติแบบนี้เช่นกัน บุคลิกแบบนี้ทำให้กลมกลืนและ แทรกซึมแทรกแซงเปลี่ยนแปลงความคิดของชาวบ้านได้ โดยทำให้คนบุรีรัมย์เข้าใจว่ากีฬาเป็นเรื่องที่ตีตากมาย ถ้าอยู่ในกติการ่วมกันจะเอาไปใช้ในทางไหนในการดำเนินชีวิตก็ได้ บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด โตในท้องถิ่นและเป็นของชนในท้องถิ่นส่งผลให้ชาวบุรีรัมย์เป็นแฟนของสโมสรบุรีรัมย์ยูไนเต็ด ทุกคนมาเชียร์ทุกคนใส่เสื้อผ้าของทีมสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด เข้าไปเชียร์บอลเป็นการขายสินค้าไปอย่างปริยาย ประกอบกับประธานสโมสร นายเนวิน ชิดชอบ ได้ทำให้แฟนฟุตบอล ในบุรีรัมย์ส่วนใหญ่เชื่อมั่นว่าได้หลุดจากวงจรโครงการเมือง ในวงการฟุตบอลของบุรีรัมย์เอกชนเดินนำรัฐบาล เอกชนสามารถสร้างความสำเร็จได้ชัดเจน ด้านความสำเร็จ กีฬาฟุตบอลเป็นกีฬาที่มีความนิยมสูงสุดของประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากเยาวชนและประชาชนทั่วไปนิยมที่จะจับกลุ่มเล่นฟุตบอลในท้องถิ่นต่างๆ มากมาย อีกทั้งการถ่ายทอดฟุตบอลจากต่างประเทศก็อยู่ในความสนใจของผู้คนมากมาย ทุกเพศ ทุกวัย เป็นการสร้างค่านิยมทางทัศนคติ เป็นแนวความคิดที่มีความสำคัญมากแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมกีฬาและเป็นการสื่อสารทำความเข้าใจกันระหว่างคนในจังหวัดและท้ายที่สุดเพื่อ การพัฒนาท้องถิ่น สิ่งที่สโมสรบุรีรัมย์ ยูไนเต็ดทำออกมาแล้วทำให้รู้ว่าเห็นได้ถึงความเป็นท้องถิ่นนิยมหรือ “จงภูมิใจในบ้านเกิด” ทำให้เกิดความสมัครใจหรือจิตอาสาที่จะช่วยพัฒนาท้องถิ่นของให้ดีขึ้นโดยไม่ต้องมีใครมาบังคับนี่คือการนำหลักวัฒนธรรมกีฬาฟุตบอลบนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมของจังหวัดบุรีรัมย์ที่ได้ผลอย่างแท้จริง

3. เสนอรูปแบบการพัฒนาเมืองและชนบทของจังหวัดบุรีรัมย์อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน รูปแบบการพัฒนาเมืองและชนบทของจังหวัดบุรีรัมย์อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนจะเห็นได้ว่าสโมสรบุรีรัมย์ ยูไนเต็ดมีบทบาททางการเมืองคือสโมสรฟุตบอล บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด ได้สร้างความนิยมแก่ชาวบุรีรัมย์แต่ยังต้องพึ่งพาทุนจากนักการเมือง และยังเป็นช่องทางในการระดมฐานสนับสนุนจากประชาชน และเป็นเครื่องมือเสริมภาพลักษณ์เชิงบวกได้ ส่วนอีกข้อที่เป็นความเฉพาะตัวของนักการเมือง คือผู้ชื่นชอบบอลส่วนใหญ่เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง หน้าใหม่และมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง ก่อนหน้านี้ในจังหวัดบุรีรัมย์ก็มีคนไม่ชอบนายเนวิน ชิดชอบ อยู่มาก เพราะเรื่องการเมือง แต่นับแต่เข้ามาทำเรื่องกีฬา คนที่ชอบคุณนายเนวิน ชิดชอบ ก็มีมากขึ้น เพราะนำความเจริญมาให้กับจังหวัด ส่งผลให้เศรษฐกิจในจังหวัดบุรีรัมย์ดูคึกคักขึ้นมา แม้ว่าในสมัยก่อนบุรีรัมย์จะเป็นแค่ทางผ่านของการเดินทางในดินแดนอีสานใต้ และมีแหล่งท่องเที่ยว เพียงเขาพนมรุ้งที่เป็นจุดดึงดูด แต่ปัจจุบันบุรีรัมย์กลายเป็นเมืองต้องเที่ยวชม มีรีสอร์ทที่พุดเกิดขึ้นใหม่มากมายในราคาที่ไม่แพง การเดินทางที่สะดวกทั้งการขับรถไปเอง รถทัวร์โดยสาร และเครื่องบิน ที่เพิ่มเที่ยวบินมากขึ้น หากใครเคยไปบุรีรัมย์เมื่อสมัยยังไม่มีสนามบอล และนำมาเทียบกับสมัยนี้คงต้องบอกว่าเจริญผิดหูผิดตาจริงๆ

นอกจากนี้ ที่ดินในจังหวัดบุรีรัมย์ย่านตัวเมืองและอำเภอใกล้เคียงจากที่ราคาเคยซ็อกกันได้ไ้หรือไม่ก็แสน ปัจจุบันราคาสูงเกิน 2 ล้านไปแล้วในบางพื้นที่ แม้ว่าความเจริญจะมาเยือนแต่ที่นี่ก็คงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาหารและที่พักราคาถูกหากเทียบกับจังหวัดท่องเที่ยวอื่นๆ แม้ว่าตอนนี้จะเห็นความสำเร็จจากสนามแข่งรถ และฟุตบอล แต่เชื่อว่าในอนาคตบุรีรัมย์จะกลายเป็นจังหวัดที่เป็นแหล่งรวมด้านกีฬาอีกด้วย ซึ่งแน่นอนว่าเม็ดเงินจากนักท่องเที่ยว และนักลงทุนจะหลั่งไหลเข้าไปยังจังหวัดบุรีรัมย์มากขึ้น ซึ่งแม้ว่าในทางการเมืองชื่อของ เนวิน ชิดชอบ จะไม่สวยหรูนักแต่ในด้าน ธุรกิจกีฬา เขาคือบุคคลที่ประสบความสำเร็จในอันดับต้นๆ ของธุรกิจแนวนี้ และแนวความคิด บุรีรัมย์โมเดล ยังต่อยอดให้ผู้ที่มิเงินทุนในจังหวัดอื่น ๆ ได้ทำตาม อย่างเช่น สนามแข่งรถ Diamond Hill ที่จังหวัด จ.หนองบัวลาภู นั้นคาดว่าน่าจะเปิดภายในสิ้นปีนี้ มีการคาดการณ์ว่าจะมีนักแข่งรถ และมีรายการแข่งขันใหญ่ๆ ไปแข่งที่สนามแห่งนี้และแน่นอน จังหวัดหนองบัวลาภู จะต้องคึกคักขึ้นอีกมากเลยทีเดียว และอาจจะมีอีกหลายๆ แห่งที่อาจจะใช้กีฬาเป็นตัวนำธุรกิจเหมือนบุรีรัมย์โมเดล นอกจากนี้สโมสรบุรีรัมย์ ยูไนเต็ดได้บริหารบุคลากรได้แก่ นักฟุตบอลซึ่งจะเป็นผู้ที่กำหนดความสำเร็จในเชิงการแข่งขันของสโมสร ดังนั้นสโมสร จึงจำเป็นที่จะต้องมีการคัดเลือกนักฟุตบอลที่มีคุณภาพและเมื่อได้นักฟุตบอลที่มีความสามารถอยู่ในทีมแล้ว สโมสรจะต้องมีการจัดการเพื่อรักษานักฟุตบอลที่มีคุณภาพเหล่านี้ไว้อย่างไรก็ตามการสรรหานักฟุตบอลที่มีคุณภาพ และรักษาบุคลากรเหล่านี้ไว้สโมสรก็ย่อมที่จะต้องใช้เงินจำนวนไม่น้อย ซึ่งอาจจะเป็นปัญหาสำหรับหลายสโมสรซึ่งอาจจะม่ข้อจำกัดทางการเงิน อย่างไรก็ตามการบริหารทรัพยากรบุคคลนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเงินเสมอไป การสร้างบรรยากาศในการทำงาน รวมถึงการออกแบบงานให้กับบุคลากร ก็อาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของบุคลากรด้วยเช่นกัน ดังนั้นการบริหารทรัพยากรบุคคลจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สโมสรฟุตบอลควรให้ความสนใจ ในด้านสถานที่สโมสรบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด คือไอ-โมบาย สเตเดียม หรือชื่ออย่างเป็นทางการว่า อินเตอร์ คาสเซิล สเตเดียม เป็นสนามกีฬาที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสนามเหย้าของสโมสรฟุตบอล บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด ตั้งอยู่ที่ตำบลอิสาน อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ สนามแห่งนี้มีความจุ 32,600 ที่นั่ง โครงสร้างประกอบด้วยเหล็กและไฟเบอร์ ใช้งบประมาณในการก่อสร้างกว่า 500 ล้านบาท โดยเป็นเงินสนับสนุนของไอ-โมบายและบางส่วนของนายเนวิน ชิดชอบ ประธานสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ และยังจัดเป็นสนามฟุตบอลที่ได้มาตรฐานแห่งแรกและแห่งเดียวในประเทศไทยที่ไม่มีลู่วิ่งคั่นสนามและผ่านมาตรฐานฟีฟ่า เอเอฟซี และ เอเอฟเอฟ และยังผ่านมาตรฐานระดับเอคلاس สเตเดียม จากเอเอฟซี และยังผ่านมาตรฐานระดับเวิลด์คลาสจากฟีฟ่า และยังได้บันทึกลง กิเนสบุ๊กว่าเป็นสนามฟุตบอลในระดับฟีฟ่าแห่งเดียวในโลกที่ใช้เวลาก่อสร้างน้อยที่สุดในโลกเพียง 256 วัน ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ความสำเร็จความชอบนี้เกิดจากผู้ชายที่ชื่อ “เนวิน ชิดชอบ” ประธานสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด ที่ใช้ “กีฬา” ขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้กับบุรีรัมย์ ทั้งยังตั้งเป้าหมายให้เมืองนี้เป็น 1 ใน 5 จุดหมาย

ปลายทางที่นักท่องเที่ยวยุคใหม่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ “ต้องมา” ภายในระยะเวลา 5 ปี ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาระบบสาธารณสุขปศุสัตว์ต่างๆ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทีมฟุตบอลกับแฟนบอลเป็นปัจจัยความสำเร็จของทีมสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด กล่าวคือเกิดปรากฏการณ์แฟนบอลสโมสรที่ทำให้การหนุนหลังที่มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ทั้งแฟนบอล ที่มีฐานมาจากหน่วยงานหรือองค์กรเดิม พวกเขาที่มาจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสโมสร และกลุ่มที่มาจากการเป็นคนในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งนิยามตัวเองว่าเป็นคนบ้านเดียวกันหรือ เรียกสิ่งที่เกิดขึ้นเช่นนี้ว่า “ท้องถิ่นนิยม” แฟนบอลบุรีรัมย์ ร่วมแรงร่วมใจเชียร์ ทีมฟุตบอลในการแข่งขันรายการต่างๆ ที่ผ่านมาก็จึงปรากฏ ภาพความเป็นกลุ่มก้อนที่เหนียวแน่นของแฟนบอลบุรีรัมย์ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากจุดเล็กๆ ข้างสนามโดยมีตระกูลชิดชอบ เข้ามาจัดการกับระบบแฟนบอลที่เป็นกองเชียร์ประจำเสียใหม่ ด้วยการรับสมัครแฟนบอลแล้วฝึกซ้อมเชียร์ให้มีรูปแบบ และเป็นระเบียบแบบแผนมากยิ่งขึ้น ด้วยการสร้างแรงจูงใจ ให้เข้าชมฟรีในสนามฟุตบอล “ไอ-โมบาย สเตเดียม” อันทันสมัยตระการตา นอกจากนี้เมื่อมีการเดินทางไปเชียร์ยังถิ่นอื่นก็มีการดูแลเรื่องค่าเดินทางที่พัก เพื่อแลกกับการ ส่งเสียงเชียร์สโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ข้างสนาม การจัดการอย่างเป็นระบบนับเป็นส่วนสำคัญทำให้มีฐานกองเชียร์เป็นกลุ่มก้อนอยู่ในสภาระบบมาก เมื่อรวมเข้ากับกองเชียร์ที่เป็นชาวจังหวัดบุรีรัมย์และพื้นที่ ใกล้เคียงซึ่งซื้อตั๋วเข้าชมทั้งในรูปแบบสมาชิกรายปี อันเป็นสถิติสูงที่สุดของสโมสรฟุตบอลบ้านเรา ภาพกองเชียร์ในสนามที่หนาตาและเต็มไปด้วยระบบ ระเบียบดูมีพลัง กอปรกับทีมฟุตบอลที่มีแนวทางการเล่นที่ สร้างความสนุกสนานให้คนดู เมื่อแพร์ออกไปตามสื่อต่างๆ ยิ่ง เป็นตัวเชิญชวนให้แฟนบอลอยากเข้ามาสัมผัสเกมในสนามและร่วมติดตามสนับสนุนทีมอย่างต่อเนื่อง สโมสรบุรีรัมย์ยูไนเต็ดมีการนำความเชื่อในคาถาอาคมและผีบรรพบุรุษมาใช้โดยเริ่มจากการไหว้ศาลที่แคมป์ฝึกซ้อมช่วงเช้าแล้วนำพวงมาลัย ดอกไม้รูปเทียน ไปจุดที่สนามไอโมบาย สเตเดียมก่อนทำการแข่งขันซึ่งปัจจัยที่มีผลกระทบต่อขวัญในการปฏิบัติงานย่อมเกี่ยวข้องกับสภาพการทำงานหน้าที่การงานการมีหลักประกันหรือความมั่นคงในชีวิตสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศและมีส่วนร่วมเสริมสร้างความสามัคคีอย่างดีส่งผลให้นักเตะเกิดขวัญที่ดีในการปฏิบัติงานเกิดจากการที่ผู้อื่นสร้างให้และเกิดจากความรู้สึกภายในจิตใจของเราเองซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้นักเตะมุ่งมั่นในเกมการแข่งขันและประสบความสำเร็จในที่สุด

นอกจากเรื่องการนำกีฬาพัฒนาจังหวัดบุรีรัมย์แล้วบุรีรัมย์เออาสามารถใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์ตั้งแต่การแต่งกาย, ภาษา, อาหาร, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, สถาปัตยกรรม, การละเล่น ศิลปะ ดนตรี, ความเชื่อ ค่านิยม และประเพณี ซึ่งถือเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว จนทำให้บุรีรัมย์ตอนนี้จากที่เป็น “เมืองผ่าน” กลายเป็น “เมืองพัก (เมืองท่องเที่ยว)” โดยจะมีด้านต่างๆ ดังนี้

1) อัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์กับการแปรรูปเป็นสินค้าโดยทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต่างมีส่วนร่วมในการใช้ “อัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์” เพื่อตอบสนองตลาดการท่องเที่ยว ทั้งนี้ภาครัฐได้จัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ก็เพื่อเป็นพื้นที่ในการขายสินค้า ทั้งสินค้าในรูปแบบของ Storytelling การสร้างเรื่องราวที่มีหลักฐานอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ที่นักวิชาการทางโบราณคดีได้ศึกษาและบันทึกเอาไว้ สร้างสรรค์ออกมาเป็นชวอนแห่งพระนางกุปตินทรลักษมีเทวีและเทพพาหนะทั้งสิบทิศ รวมถึงการแสดงแสงสีและภาพจินตนาการที่จัดขึ้นในช่วงกลางคืน นอกจากนี้ยังมีสินค้าอุปโภคบริโภค ทั้งผ้าไหมตีนแดง และผ้าภูอัคนีที่จัดแสดงในรูปแบบตลาดย้อนยุคโดยใช้ชื่อว่าตลาดอารยธรรมพนมรุ้ง ภายในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์ได้ชัดเจนทั้ง 3 ประเภท กล่าวคือ อันดับแรก มองเห็นอัตลักษณ์ความเป็นอารยธรรมขอมโบราณ จากกิจกรรมที่ภาครัฐจัดขึ้นทุกกิจกรรมของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ดังเช่น การบรรยายชวอนแห่งพระนางกุปตินทรลักษมีเทวีและเทพพาหนะทั้งสิบทิศ มีการบรรยาย 3 ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และโดยเฉพาะภาษาเขมร เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ แต่อาจไม่สำคัญเท่าการสร้างบรรยากาศให้เหมือนย้อนอดีตไปสู่เมืองขอมโบราณ

2) อัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์ สร้างบุรีรัมย์ให้ทันสมัย (Modernization) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐหลายๆ กิจกรรมส่วนใหญ่เน้นรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์เด่นของจังหวัดกล่าวคือ อัตลักษณ์ความเป็นขอม และอัตลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าไหมตีนแดงและผ้าภูอัคนีมักจะถูกนำเสนอผ่านสื่อด้านต่างๆของภาครัฐ ทั้งสื่อกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่าง “งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง” ที่สื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นขอมอย่างเห็นได้ชัดแสดงออกผ่านการนำเสนอสถาปัตยกรรมโบราณอย่างปราสาทหิน การจำลองชวอนแห่งพระนางกุปตินทรลักษมีและเทพพาหนะทั้งสิบทิศ ก็เป็นกิจกรรมตามความเชื่อของศาสนาฮินดู ในปี พ.ศ.2559 การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งยังคงจัดตามรูปแบบที่เคยทำต่อกันมา แต่ปี พ.ศ.2560 เป็นปีที่จัดงานแบบใหม่ แต่ยังคงไว้ซึ่งกิจกรรมหลักๆอย่าง พิธีบวงสรวง, ชวอนแห่งพระนางกุปตินทรลักษมีและเทพพาหนะทั้งสิบทิศและการแสดงแสงสีเสียงการจัดงานแบบใหม่ของผู้ว่าราชการคนใหม่สร้างเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากโลกออนไลน์ได้มากขึ้น เนื่องจากในปี พ.ศ.2560 มีการถ่ายทำละครเรื่อง “นาคี” ที่ปราสาทหินพนมรุ้ง ซึ่งละครเรื่องดังกล่าวโด่งดังจนมีนักท่องเที่ยวเดินทางตามรอยละครนาคีมานี้เที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์

การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ ตัวเลขนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวทุกปี และตัวเลขรายได้หรือผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดบุรีรัมย์ (GPP) เพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวทุกปีเช่นกัน ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจภายในจังหวัดกระเตื้องขึ้น ราคาที่ดินสูงขึ้น เมื่ออัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์เด่นชัด ทั้งสื่อมวลชน สื่อออนไลน์และสื่อท้องถิ่น สื่อสารในวงกว้างทุก

ช่องทางเข้าถึงประชาชนทั่วประเทศไทย นักท่องเที่ยวเริ่มหลั่งไหลเข้ามาท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์มากขึ้นเรื่อยๆ ผู้ประกอบการทั้งที่พัก โรงแรม ร้านอาหาร และอื่นๆ ต่างได้รับผลดีจากการพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองท่องเที่ยว โดยการพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ดี ทำให้ชาวบุรีรัมย์มีรายได้ มีเงินเข้ามาหมุนเวียนในจังหวัดมากขึ้น และสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือ “ชาวบุรีรัมย์ทุกเพศ ทุกวัย ใส่เสื้อบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด” ถือเป็นอัตลักษณ์การแต่งกายอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าฉันคือคนบุรีรัมย์และฉันภูมิใจในจังหวัดบุรีรัมย์

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการนำอัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์ในด้านต่างๆ มาใช้ประโยชน์ในเรื่องการท่องเที่ยวนอกจากจะเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและยังช่วยพัฒนาสังคมด้วยเมื่อรายได้ของประชากรสูงขึ้น ชีวิตความเป็นอยู่ก็ดีขึ้นด้วยนั่นเองสอดคล้องกับไชยยันตร์ กัมปนาทแสนยากร ให้ความหมายในเชิงการพัฒนาชุมชนเช่นเดียวกันว่า หมายถึงขบวนการที่จะทำให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขภาพสังคม และพร้อมที่จะร่วมกันสรรค์สร้างภาวะแวดล้อมที่เหมาะสม (ไชยยันตร์ กัมปนาทแสนยากร, 2540)

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

พัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์การพัฒนาเมืองและชนบทอย่างสร้างสรรค์ของจังหวัดบุรีรัมย์โดยบุรีรัมย์นั้นเป็นเมืองที่มีพัฒนาการได้เร็วเพราะใช้กีฬาในการพัฒนาเมือง โดยมีปัจจัยที่สำคัญ คือ

1. ด้านการเมือง การพัฒนาท้องถิ่น ของสโมสรฟุตบอล บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด ในการสร้างความนิยม สำหรับเหตุผลของการที่นักการเมืองมาทำฟุตบอล ถ้ามองไปที่กรณีศึกษาของสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด ก็คือฟุตบอลยังต้องพึ่งพาทุนจากนักการเมือง และยังเป็นช่องทางในการระดมฐานสนับสนุนจากประชาชน และเป็นเครื่องมือเสริมภาพลักษณ์เชิงบวกได้ ส่วนอีกข้อที่เป็นความเฉพาะตัวของนักการเมือง คือผู้ชื่นชอบบอลส่วนใหญ่เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งหน้าใหม่และมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง

2. ด้านความสำเร็จสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด ได้ทำให้เศรษฐกิจในจังหวัดบุรีรัมย์ดูคึกคักขึ้นมา แม้ว่าในสมัยก่อนบุรีรัมย์จะเป็นแค่ทางผ่านของการเดินทางในดินแดนอีสานใต้และมีแหล่งท่องเที่ยว เพียงเขาพนมรุ้งที่เป็นจุดดึงดูด แต่ปัจจุบันบุรีรัมย์กลายเป็นเมืองต้องห้ามพลาด มีรีสอร์ตที่พักเกิดขึ้นใหม่มากมายในราคาที่ไม่แพง การเดินทางที่สะดวกทั้งการขับรถไปเอง รถทัวร์โดยสารและเครื่องบิน ที่เพิ่มเที่ยวบินมากขึ้น

3. ด้านทัศนคติทัศนคติของทีมสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด จากความเป็นเมืองกีฬาถูกจุดประกายขึ้นจากนายเนวิน ชิดชอบและนางภรณีญา ชิดชอบ สองสามีภรรยาที่ก้าวจากนักการเมืองท้องถิ่นสู่นักการเมืองระดับชาติและเป็นตระกูลที่ถือได้ว่าทรงอิทธิพลในพื้นที่

โดยเริ่มจากการกระโดดเข้าสู่วงการฟุตบอลไทยเมื่อครั้งก่อนทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งที่แท้จริงแล้วเรื่องฟุตบอลไม่ใช่สิ่งแปลกใหม่ของทั้งสองแต่อย่างใด เพราะทั้งสองมีใจรักกีฬาชนิดนี้เป็นทุนเดิม เฉพาะอย่างยิ่งตัวนายเนวินชิตชอบ นั้นเคยเป็นอดีตนักกีฬาฟุตบอลของโรงเรียนสวนกุหลาบมาก่อน ขณะที่นางกรุณา ชิตชอบ ก็เป็นแฟนคลับตัวยงของทีมฟุตบอลยูนิฟอร์ม สีน้ำเงินครามในพรีเมียร์ลีกอังกฤษ ทีมเดียวกันกับที่ นายเนวิน ชิตชอบ ติดตามเชียร์มาโดยตลอด จากพื้นฐานความสนใจของคนทั้งสองเป็นแรงผลักดันที่ต้องการให้เกิดทีมฟุตบอลระดับลีกสูงสุดของประเทศขึ้นในจังหวัดบุรีรัมย์และการผลักดันทีมฟุตบอลในทวีปเอเชียให้มีความเป็นมืออาชีพ และสามารถยกระดับตัวเองให้เป็นองค์กรอิสระที่บริหารสโมสรของตัวเองให้มีรายได้จากการทำทีมฟุตบอล

เอกสารอ้างอิง

- กนิษฐา นิตศน์พัฒนา. (2540). “ตัวชีวิตเมืองน่าอยู่”. เอกสารประกอบการอบรมโครงการเมืองน่าอยู่ เรื่องตัวชีวิตเมืองน่าอยู่. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เจ-ดี :วารสารวิชาการ (2559). การออกแบบสภาพแวดล้อม. ปีที่. ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน .
- ไชยยันตร์ กัมปนาทแสนยากร. (2540). แนวคิดและหลักการดำเนินงานเมืองน่าอยู่. กรุงเทพฯ : กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- ปรัชญา เวสารัชช์. (2530). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พินิจ ลาภธนานนท์. (2532). บทบาทพระสงฆ์ในการในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.